

Almássy Tamás

Münchhausen-effektus, avagy a pénz „ökológiája”*

Egy önkormányzat letétbe helyez valamennyi pénzt egy helyi bankban, és ezzel a fedezettel azonos értékben saját bankókat ad ki valamilyen fantázianév alatt. Az ember nem érti: átnevezték a hivatalos pénzt, kapott egy fantázianevet – de nem változott semmi. Letétben a pénz, ugyanannyit hoznak helyette forgalomba, ettől nem lett több, miért jó ez?¹

De tényleg csak átnevezésről lenne szó? Ha működik a dolog, akkor ez egyfajta „Münchhausen-effektus”, amikor is a település a saját hajánál fogva húzza ki magát a bajból. Segítheti a megértést, ha hazatérünk, és a helyi pénz kialakítására tett kísérletet egy elképzelt hazai városban kibocsátott „lokál”² nevű pénz működésén keresztül vesszük szemügyre. Ahhoz, hogy könnyebben megérthessük a forint és a „lokál” működése közötti különbséget, kezdjük egy kicsit messzebről.

A vizek körforgása

Tudunk a víz körforgásáról a természetben, és ami fontosabb, mindannyiunknak napi tapasztalata is van róla. Látjuk, ahogy a hajnali pára, az őszi köd, a téli zúzmara a lehüléssel megjelenik, s ha nem is tudjuk nyomon követni, de azért úgy sejtjük, hogy jórészt ugyanaz a víz alkotja, amely nemrég, amikor egy kicsit melegebb volt, még páráként ott lebegett a levegőben, s oda a környező élő és élettelen világ párologtatásából, leheletéből került. Látjuk, ahogy meleg napokon viharfelhők tornyosulnak, amelyekben az a vízpára is ott van, ami még tegnap a szomszédos tó vagy az utcabeli pocsolya vize volt. És persze figyeljük az időjárás-jelentést, amiből megtudjuk, milyen távoli vidékeknek, elsősorban óceánoknak köszönhetjük a háromnapos országos esőt. A víz néha csak kis utat tesz meg, helyben marad, néha jobban eltávolodik, mielőtt visszatérne, és gyakran eljut egészen a tengerekig.

A pénz és a víz áramlása nagyon sok hasonlóságot mutat, a pénznek sok tekintetben azonos a szerepe a gazdaságban, mint a víznek az élő rendszerekben. Az analógiát megalapozó két kulcs-megállapítás szerint

- mind a kettő átfolyik a rendszeren, de sehol sem marad ott nagyon tartósan,
- mind a kettő létfontosságú a rendszer működése szempontjából.

Lássuk ezt kicsit részletesebben. A növények felveszik a nedvességet, és utána elpárologtatják. Az állatok, az emberek megisszák a vizet, majd kiválasztják. Minden élőlénynek létfontosságú a víz, de nem mint egy állandó készlet, hanem mint folyamatos átáramlás a szervezetben. Extrém helyzeteket leszámítva mindig van felvétel és van kiválasztás. A pénz ugyanígy olajozza a gazdaságot. Az emberek, a cégek folyamatosan bevételekhez jutnak a munkájuk révén, és a rendelkezésre álló pénzt folyamatosan elköltik. Normálisan működő gazdaságban állandó a pénz áramlása. A víz körforgását a természetben két egymást kiegészítő modellel szokás leírni. Az első a kis vízkörzés, amelyben

- a pára hajnalonta lecsapódik, így újra visszajut a nedvesség a növényekhez,

* Az írás egy jelenleg készülő, a helyi pénzről szóló hosszabb tanulmány rövidített változata.

¹ 2008 szeptemberében több angol önkormányzat helyi pénzt bocsátott ki. Az angliai Totnes az egyik kezdeményező település, ahol helyi pénz kibocsátásával és más eszközökkel szeretnének a világgazdasági válsággal és a klímaváltozással szemben is védekezni. Információ: <http://totnes.transitionnetwork.org/totnespound/home>

² Az elnevezésért köszönet Kispál Dánielnek.

- a felszálló meleg levegőből kicsapódik az eső és visszahull a felszínre,
- a nedvesség nem távolodik el messzire az elpárolgása helyszínétől, hanem újra és újra visszajut ugyanoda.

A második modell a nagy vízkörzés, amikor a lehulló csapadék bekerül a patakokba, folyókba, végül eljut a világoceánokig. Az óceánok hatalmas felszínéről rengeteg víz párolog el, és a globális légmozgások révén visszakerül a kontinensek fölé. A víz ebben az esetben óriási távolságokat tesz meg.

A víz átáramlik az élő és élettelen rendszereken – de azért minden egészséges rendszerben van tartalék mennyiség. Ahogy minden élő szervezetben jelentős mennyiségű víz található, ugyanúgy az ökoszisztémák is sok nedvességet tárolnak, és a kőzetekben található vízből is jön utánpótlás. A kis vízkört önmagában egy *puffertartálynak* lehet tekinteni, a benne keringő víz folyamatos utánpótlást jelent a környező életközösségek számára.

Az emberi beavatkozások révén azonban nagyon meggyengült a táj vízmegtartó képessége. Leesik a hó, az eső a kopár hegyoldalakra, a leaszfaltozott városokra, a városokban elnyeli a csatorna és viszi a legközelebbi patakokba, folyókba. A folyókat kiegyenesítések, gátak közé szorították, így a víz egyből megindul a tenger felé. A hegyekben pedig, ahol kiirtották az erdőt, így nincs, ami megtartsa, leszalad a lejtőn, mossza lefelé a termőtalajt, és viszi a patakokba, onnan a folyókba. A végállomás megint a tenger, az óceán. *Ahol a legtöbb víz van, odagyűlik még több.* Ez egy extrém állapot: nagyon felerősítettük a nagy vízkör vízelvezető hatását, és egyben lehetetlenné tettük a kis vízkör működését, megszüntettük a víztartalékokat, kiszárítjuk a tájat. Ezzel azt értük el, hogy a rendszer egyszerre fenyeget pillanatnyi árvízzel és utána hosszan tartó szárazsággal. Pedig az élővilág számára létfontosságú a helyben cirkuláló nedvesség. Az ökoszisztémák rengeteg vizet tartalékolnak, amíg le nem romboljuk őket.

Önmagában a nagy vízkör létében nincs semmi abnormalis vagy egészségtelen. A nedvesség egy része helyben cirkulál, más része messzebbre jut, és a „felesleg” eljut az óceánokig. Ahogy mi átalakítottuk a rendszert, az nem normális.

A képet még nagyon sok módon lehetne tovább finomítani, de ezek a témánk szempontjából mellékesek. Inkább azt értelmezzük, hogy az analógiák milyen gondolatokra vezetnek minket a forintot és a lokált illetően. Az első nagyon fontos megállapítás, hogy *a pénz gazdasági működése, mozgása szempontjából is létezik a kis és a nagy vízkör, és a vízkörzéshez hasonlóan ez utóbbinak az extrém változata is.*

A jelenlegi gazdasági és pénzügyi rendszer és benne a magyar Forint pontosan úgy működik, ahogy a jelenlegi, lefolyó szemléletű vízgazdálkodás. Pénz kerül egy közösség tagjaihoz, mondjuk, megkapják a fizetésüket. Ezt a pénzt többnyire boltokban költik el, a boltok pedig többnyire nagy láncokhoz tartoznak. Az elköltött forintok pillanatok alatt kikerülnek a közösség köréből, sőt, ha nemzetközi láncról van szó, akkor jórészt az országból is. Ahogy ez zajlik, az is elég egyszerű történet. A cég kasszái regisztrálják a bevételeket, tehát gyakorlatilag percre kész tudásuk van az üzletekhez befolyó pénzről. Nagyon sokan kártyával fizetnek, ezek a pénzek „azonnal”, de legalábbis tervezhető időn belül már a folyószámlájukon vannak. Ennél is lényegesebb, hogy az összforgalom jól kiszámítható módon alakul, erre lehet és kell is tervezni, így a bevételek terhére már újabb vásárlásokat bonyolítanak. Ráadásul ezek a cégek hatvan-kilencven napra fizetnek partnereiknek, így ezeket a vásárlásokat már egy-három hónappal korábban megejthetik. Természetesen az elköltött pénz jó része külföldre megy, hiszen e cégek által forgalmazott termékek igen jelentős része más országból származó termék, amelyet importálni kell³. A pénzköltés szokásos

³ „Magyarországon átlagosan minden elköltött száz forintból hetvenért olyan jószágot vásárolunk, amit más országban termeltek meg.” Pete Péter, az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszékének

módjai révén tehát, az analógiánál maradva, az árvizeknél is gyorsabban kiszárad a helyi gazdaság: pangó kisüzletek, kihaló javítómesterek, a pénz, a vásárlóerő, a likviditás hiányában eltűnő helyi gazdaság. Ezt sokan így látták már évekkel, évtizedekkel ezelőtt is, de a mostani válság az eddig kételkedők előtt is világossá tette a rendszer „kiszáritó” működését.

Mi a különbség a mai és a korábbi helyzet között? Az, hogy korábban majdnem folyamatos volt a pénzügyi betáplálás, minden hónapban többé-kevésbé biztosan jött a fizetés, mondhatni minden hónapban volt egy nagyon nagy eső a Kárpátokban. Sokan azt gondolták, nem baj, ha elfolyik, majd jön a következő. Akkoriban, szerencsére, csak ritkábban vált nagyon súlyossá a helyzet. De az akkoriban sem volt titok, hogy a nagy nemzetközi cégek milyen előzetes alkuk után telepedtek meg egy-egy régióban⁴. És persze abban is biztosak lehettünk, hogy miközben felépült és működött a gyár, a cég folyamatosan elemezte a különféle országok helyzetét, s vizsgálta, nem érné-e meg jobban a termelést át- vagy tovább telepítenie⁵. Jött tehát az „eső”, de sohasem lehettünk benne biztosak, hogy ez pár hónap múlva is így lesz, ráadásul az összmenyiség akár évről évre csökkenhetett. A háttérben folyamatosan zajló alkuknak ez is az egyik tétje volt, s az pedig egyértelmű, hogy melyik félnek volt nagyobb a mozgástere.

A mostani válság egyértelműbb helyzetet teremtett⁶. Ahogy a válság átgyűrűzött a bankoktól a lakossághoz és a termelő szférába, visszaesett a fogyasztás, óvatosabban költöttünk és visszafogta magát a termelés is. Tudjuk, több tízezren veszítették már el a munkahelyüket, s valószínűleg még sokan fogják. Nagyon sok ember számára megszűnt már a „rendszeres eső” a Kárpátokban. Kiderült, hogy annak forrása nem a szerényebb, de biztosabb helyi összefogás, hanem a távoli és befolyásolhatatlan világgazdaság – volt⁷.

Ezzel szemben a Lokál oda van szögezve a kibocsátó kisvároshoz és szűk környékéhez, hiszen másutt nem fogadják el. Ha az ott élők elegendően nagy része elkezd használni, elfogadni, elkölteni, akkor a helyben forgó vízhez hasonlóan éltetni fogja a helyi életközösséget, mozgatja a helyi gazdaságot. Az a nagy különbség, s ezt mutatja meg jól a vizes analógia, hogy a helyi pénzt újra és újra elköltik ugyanazon a helyi közösségen belül. Minden egyes elköltés során az egyik félnek munkája, bevétele lesz, a másik pedig gazdagodik azzal a termékkel, szolgáltatással, amiért cserébe odaadta a kis helyi pénzecskéjét.

Érdemes még itt megemlíteni valamit, ami akár még a Lokál használatát is elkerülhetővé teszi. Történetesen lehet olyan helyzet, amikor olyasmit tudunk nyújtani a másoknak, ami annak fontos és vice versa – úgy, hogy ezek a dolgok még értékben is közel azonosak. Ilyenkor ezt a cserét mindenféle pénz nélkül könnyedén le lehet játszani. A világ ugyan általában ennél bonyolultabb, és ezek a direkt cserék ritkán szoktak működni, de azért ne hanyagoljuk el őket teljesen. A magyar

vezetője, *Magyar Narancs*, XXI. évf. 9. szám. 2009. 02. 26.

<http://mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=18448>

⁴ Néha ebből botrány is lett (l. http://www.fn.hu/uzlet/20070626/elindult_termeles_dunaujvarosi/), mások szerint csak a támogatási döntés megítélése volt kissé vitatott (l.

http://hvg.hu/gazdasag/20070625_Hankook_szerzodes_GKM_beruhazas.aspx)

⁵ Azt is tudjuk, hogy a legtöbb beruházás nem teljesen új beruházásként érkezett, hanem különféle gyártás-átstrukturizációs folyamatok részeként, melyekben más országokban szép számmal szűntek meg állások, természetesen mások állásai.

⁶ Minél nyitottabb egy gazdaság, annál nagyobb a visszaesése. Akik nagyon jól alkalmazkodtak a világgazdasági konjunktúra sikeres időszakához, azok vannak bizonyos értelemben a legnagyobb bajban.. Tölgyessy Péter ([http://www.mr1-](http://www.mr1-kossuth.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=66395&Itemid=97)

[kossuth.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=66395&Itemid=97](http://www.mr1-kossuth.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=66395&Itemid=97))

⁷ Egyszerűen megállt azoknak a külföldi forrásoknak a befelé áramlása, amelyekre az egész gazdasági élet (a kormánnyal együtt) támaszkodott. Pete Péter, az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszékének vezetője, *Magyar Narancs*, XXI. évf. 9. szám. 2009.02.26.

<http://mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=18448>

hagyománynak fontos része a kalákázás, amely régebben gazdaságilag sem elhanyagolható mértékben járult hozzá a vidéki közösségeken belül a családok megélhetéséhez. A kaláka azzal érte el az értékek azonosságát és azt, hogy mindkét félnek fontos és hasznos legyen a segítség, hogy általában ugyanazt a munkát végezték a baráti családok vagy rokonok egymás számára, csak nem ugyanakkor. A mezőgazdasági munkában az egy idényen belüli viszonzás volt a jellemző, míg a házépítésnél az évekkel későbbi, a megsegített sokszor nem is a segítőnek, hanem a gyermekeinek adta vissza a segítséget stb.

A kalákázást leszámítva azonban az esetek többségében a direkt cserék nem segítenek. Mindemellett az még mindig igaz lehetne, hogy sok problémánkra tudnánk helyben megoldást találni. Az is igaz lehetne, hogy az ilyen tranzakciókban hol adóként, hol kapóként vennénk részt, amivel jelentősen hozzá tudnánk járulni a magunk és mások megélhetéséhez. Lehetne, de nem működik mégsem, mert a boltban akarunk megoldást találni, és ehhez forint kell. Ahhoz, hogy helyi megoldások révén boldoguljunk és valódi forgalmat bonyolítsunk – azaz ne ijedjünk meg válságok idején –, át kell alakítanunk a gazdaság és a közösség szerepéről alkotott gondolkodásunkat. Ebben tud nagyon sokat segíteni a helyi pénz.

A helyi pénzáramlás

Kezdjük egy biztos sarokpontnál: egy helyi lakos kap az önkormányzattól ötezer forintot. Mi történik jelenleg? A nagy részét különféle boltokban költi el, ha a település kicsi, akkor valószínűleg a legközelebbi nagyobb településen. Sima történet, bottal üthetjük a pénz nyomát.

Ezzel szemben, ha Lokált kap a polgár ötezer forint értékben, akkor tulajdonképpen egy megbízást is kap. Itt ez a pénz, keress valakit itt helyben, aki olyasmit csinál, amire szükséged van, és próbáld meggyőzni, hogy elfogadja. Most (még) ne menjünk bele, hogy mennyi feladatot jelentett az önkormányzat részére a Lokál bevezetése, hogy legyen elegendő ismerete róla az embereknek, hogy értsék, s hogy legyenek szép számmal elfogadóhelyek. Tegyük föl, ezt jól előkészítette az önkormányzat, vagy aki a Lokált kibocsátotta. Térjünk vissza emberünkhöz, kezében az ötezer forintnyi Lokállal. Mit tud vele kezdeni? Ha beleéljük magunkat a helyzetébe, rájövünk, hogy a Lokál macerás, mert az eddigi kényelmes bevásárlás helyett más megoldásokat kell találnunk a problémáinkra. Ez minden helyi cégre, itt előre, átutazóra egyformán igaz.

1. A *kisboltos*, ha sok vevőt szeretne, abban érdekelt, hogy elfogadja a helyi pénzt. A bevételét egy darabig elköltheti helyi adóra, a bér egy részére, de egy idő után a helyi pénzes forgalom meg fogja haladni ezt a szintet. Ebben az esetben csak akkor lesz stabil a működése, ha helyi beszerzési forrásokat keres. Ez azt jelenti – ha optimistán azt gondoljuk, hogy az egyéb szabályozások ezt megengedik⁸ –, hogy az „import” beszállítóit megpróbálja lecserélni környéki gazdákra, gyártókra. Első körben nyilván az élelmiszer jöhet szóba. Tej, tojás, zöldség, gyümölcs, pékáru, hentesáru, lekvár, savanyúság, félkész ételek... A feldolgozott termékek esetén természetesen az alapanyagok is helyből származnak. A Lokál ebben is segítségünkre lesz, hiszen a feldolgozó üzemtől a bolt Lokálban vásárol, tehát az üzemnek az az érdeke, hogy azt helyben el tudja költeni. Végül is ez a folyamat az egész rendszer működésének lényege.

Általában a helyi termékekre való váltás egyben minőségi előrelépést is jelent. A környékbeli termelők jórészt kisebb üzemméretűek, mint a távoli, nagy terület ellátására szakosodott termelők. Így a tojás, tej, hús inkább származik szabadtartásból, mint szűk ketrecesből vagy szűk ólából, a gyümölcs, zöldség, gabona esélyes rá, hogy kevesebb vegyszert, műtrágyát látott és így tovább. Az ÁNTSZ-nek és társhatóságainak továbbra is meglenne a szerepe, de a hangsúlyt az ilyen méretekben sokszor értelmetlen előírások ellenőrzéséről a képzésre kell áthelyezni. Tanítani a

⁸ Az ÁNTSZ, az Állategészségügyi Hatóság és néhány esetben az APEH is akadályokat gördít ez elé. Ezek a szabályok azonban megváltoztathatóak. Ezt jelzi, hogy más EU-s országokban a helyi termékek bolti árusítása sokkal jobban megoldott.

kistermelőt, tanítani a boltost, aki átveszi, és persze a fogyasztót is. Ha mind a három fél kellően tájékozott, akkor nagy probléma már nem lehet. A termelő a nevét adja a termékeihez, az üzeme elérhetően közel van és átlátható méretű, a végső fogyasztó és a közvetítő kereskedő pedig tudja, mire kell rákérdeznie, melyek a termelés esetleges zűrös pontjai.

2. *A helyi kistermelő* számára a Lokál lehetőség arra, hogy a helyi üzletek beszállítójává váljon vagy háztól közvetlenül adjon el. Ez arra fogja ösztönözni, hogy Lokált fogadjon el, és meg kell majd találnia az elköltés módjait is. Mi jöhet szóba a saját fogyasztásán kívül? A termeléssel kapcsolatosan is lehetnek lokális kiadásai, például bérelheti a szomszéd gazda gépét valamely munkára, fogadhat napszámost részben vagy egészben Lokálért, vehet istállótrágyát a földjeire, s ha gazdaságosan megtermelhető, üzemeltetheti a gépeit a környéken termelt repceből ütött olajjal. Természetesen számára a másik oldal, az elfogadás is igényel erőfeszítéseket. Nem elég csak kiírni, hogy Lokált elfogadok, és aztán ölbe tett kézzel ülni. A nagy feladat a kapcsolat kiépítése a boltosokkal, a szállítások, rendelések betartható és gazdaságosan működtethető rendjének kitalálása. És a közvetlen (háztól történő) eladások kapcsán is ugyanez a feladat, csak sokkal több vevővel kell megegyezni, ami jelentősen bonyolítja a logisztikai problémát. Oda kell arra is figyelni, hogy mennyi időt tud a kiszolgálásra szánni a termelés mellett, és milyen volumenű vásárlások kedvéért érdemes megszakítani a termelőmunkát stb.

3. *A javítással foglalkozó öreg szakik*, esetleg szervizek is új kuncsaftokra számíthatnak a Lokál révén. Újra divatba jöhet a dolgok megjavíttatása, inkább az lesz az elítélendő, ha valamit kidobunk. Ez az állítás tűnik talán a leghihetlenebbnek. A mai eldobó társadalom arra ösztökéli polgárait, hogy ha valami nem működik, vegyen újat, modernebbet, energiatakarékosabbat. Ha valaki ennek ellenére mégis javíttatni szeretne, megoldhatatlan nehézségekbe ütközik. Részben nincs szerviz, részben külföldön van⁹, részben drága. Persze hogy drága, ha egyszer a javítás annyit jelent, hogy a termék értékének felét/harmadát kitevő panelt kicserélik (hiszen a berendezéseket ügyesen már így is tervezték). Vegyünk egy konkrét példát. Tegyük föl, hogy a cipész elvállal egy javítást 4700-ért, új cipőt meg tudok venni 5900-ért. Ki fog így cipészhez járni? Ráadásul ma már nagyon nehéz is jó cipészt találni. Elfogytak, hiszen csökken az igény irántuk. Hogyne csökkenne, hiszen a csapból is az folyik, hogy vegyél újat, a javíttatás, a foltos ruha az ciki, kivéve, ha szándékosan, divatból szakadt, divatból foltos. A nagyon kicsi árkülönbözet sem növeli meg a keresletet. Végezetül ma már az összes termék, így a cipő is az eldobós marketing-szemléletben készült, azaz ha egyszer, egy-két év elteltével elkezd tönkremenni, akkor már nem is érdemes javíttatni, mert sorra jön a többi hiba is. Úgy tartja a gyártó, hogy felesleges pazarlás lenne a többenél jobb anyagot is beépíteni. Ami a legizgalmasabb, hogy ez a szemlélet a nagyon szegények között is széles körben elterjedt: Már csak futja nekünk 6000 Ft-ot kiadni egy újra! Emiatt azután sok településen el is tűnedeznek a régebben gyakori szolgáltatások. Ki tud a közelében szabót, kerékpárszerelőt, cipészt, háztartási kiegészítőszerelőt mutatni? Alig van rá igény, nem lehet belőle megélni, tehát feladják. Az a kevés szolgáltató, aki még megmaradt, éppen a lecsökkent kereslet miatt, kénytelen olyan magas árakat megállapítani, hogy az további rétegeket zár el tőle. Nos, ez a helyzet változhat meg lassan, de gyökeresen a helyi pénz alkalmazása esetén. Egyszerűen átrendeződik a térkép, hogy mi számít olcsónak és mi a drága.

Ha lenne egy helyi pénz, mondjuk a Lokál, akkor a legelszántabbak újra megkeresnék a helyi cipészt. Ebben segítené őket az a kampány is, ami a helyi pénz bevezetésének mindig elengedhetetlen velejárója. Jelen esetben arról szól majd, hogy nem a megtalált cipő a szegény, hanem a pazarlás, a még használható dolgok kidobása. Bűn, amelyet gyermekeinkkel szemben követünk el. Az ő lehetőségeiket csökkentjük, ahogy az erőforrásokat elpazaroljuk. A kis változás

⁹ Ez egy új trükk, aminek, úgy látszik, az EU-ban nincs korlátja. Van szerviz a pár ezer forintos termékekre, de Csehországban vagy Lengyelországban, vagy még messzebb. A magyar fogyasztó „nyilván” ki fogja küldeni drága pénzen javíttatni az elromlott terméket, és „nyilván” a nyelvi nehézségek sem okoznak akadályokat. Van szerviz, de valójában nincs. Éljen a jogi szabályozás és a fogyasztóvédelem!

hatására picit a cipészeknek is jobb lesz, talán még új is nyit, egy kicsit javulna az elérhetőségük is, az emberek mentalitása is kezdene változni. Ha ezek a változások elindulnak, változni kezdene a fogyasztói igény is. Többen keresnék a tartós cipőt. A folyamatok lassan haladnak, de egymást erősítik, és sikeresek is lehetnek.

Az öreg cipészek újjáéledésének története lehet rokonszenves, de a fenti folyamat első hallásra valószínűleg többeknek teljesen reménytelennek tűnhet. Enyhülhet azonban ez a vélemény, ha nem csak egyetlen szakmát emelünk ki, hanem sorra végigvesszük a Lokálban érintettek számító embereket (különböző boltosok, szolgáltatók, javító kisiparosok, őstermelők, kistermelők...), megvizsgáljuk kinek-kinek az érdekeltségét, hozzájuk adjuk a lokálpatriótákat, és ami a legfontosabb, számítunk a szinergikus hatásra. Ne felejtsük el, hogy itt senki sem egyetlen szerepet játszik! Sőt, a Lokál kifejezetten rá is kényszerít mindenkit, hogy eladó is legyen és vásárló is, különben mire menne a Lokálban befolyó bevételeivel! Így pedig az egymásnál tett költségek tovább sokszorozzák a Lokál hatását. Amíg indulóban van a rendszer, addig van egy kis klub jellege is, ami még jobban összehozza az érintetteket. Így nézve a dolgot azért már reményteljesebb. A valóság a leírtaknál jóval sokszínűbb lesz, millió útja lehet a kibontakozó változásoknak, minden ember a saját kreativitását adhatja be a közösbe, és találhat új utakat az együttműködésre. A lényeg az, hogy amikor valaki dönt az elfogadásáról, akkor valószínűleg többletjövedelemre számíthat – és a kényszerre, hogy a korlátozottabb felhasználás miatt leleményesnek kell lennie. Ezért bővülni fognak a kapcsolatai, megnő a társadalmi tőkéje.

Olvassuk a példákat, a boltos helyi vevőket próbál megfogni, a környékbeli gazda közvetlenül próbál eladni, vevőkört épít, a cipész cipőt javít... Hétköznapi dolgok, nem látjuk a csodát. Minek ide helyi pénz? Valóban nincs egy nagy csoda, van viszont számtalan kicsi. Az eddig felsorolt emberek és rajtuk kívül még sokan megpróbálják megtalálni azokat az embertől emberig vezető szálakat, amelyekből össze tudnak szőni egy erős hálót. Olyan plusz bevételekhez jutnak a szereplők, amelyekre jelenleg helyi pénz nélkül nem számíthatnának. A boltos forgalma megnő, és így nagyobb fizetést is tud adni. A termelőt többen megkeresik, ha esetleg eddig távoli piacokra vagy felvásárlóknak dolgozott, akkor részben ezt feladhatja a stabilabb és jobban jövedelmező helyi forgalomért cserébe.

A lényeg, hogy a helyi pénz új kapcsolatokat nyit meg, helyben forog, többször elköltődik helyben, ezért növeli a helyiek jólétét. Elvileg helyi pénz nélkül is működhetne ugyanígy a helyi gazdaság, csak a mai, furcsa értékrend mellett gyakorlatilag nincs esély rá, hogy települési méretekben ez a folyamat spontán kialakuljon. De hogy nem irreális, arra azért találhatunk kicsiben példákat. Helyi pénz nélkül is létezik összefogás. Általában azonban félok, hogy csak komoly katasztrófák nyomása alatt tudunk érdemi eredményekig eljutni – vagy a helyi pénz irányításával.

A helyi pénz tulajdonságai

Az eddigi általános áttekintés után a következőkben kicsit részletesebben megvizsgáljuk a helyi pénz működését. Ezek közül is talán a legfontosabb arra a kérdésre megtalálni a választ, hogy mi a garancia arra, hogy egy helyi pénz az idők során nem kezd el egyre jobban hasonlítani a mai pénzhez?

A helyi pénz közösségi szerepe

A *közösség* kifejezés két, lényegesen eltérő szereződési formát is jelöl a magyar nyelvben. Egyrészt a baráti, szellemi közösséget, másrészt a helyi közösséget, amelybe beleszületik az ember. A tagok közötti viszony vegyes, a legjobbtól a legrosszabbig terjedhet a skála. Fontos megjegyezni, hogy most csak a helyi közösségekről beszélünk (baráti közösségekben is kialakítható egyfajta pénzhelyettesítő technika, de az némileg eltér a helyi közösség számára létrehozott helyi pénz

működésétől, feladataitól stb.). Összehasonlító adatok szerint Magyarországon a társadalmi tőke értéke kifejezetten alacsony. A helyi közösségek, az egymás közelében élő emberek nagyon ritkán számítanak a másokra, nem fognak össze velük, nem segítenek egymáson. Egy bizalomhiányos, erősen megosztott országban élünk, ahol az emberek nem hiszik el, hogy összefogással saját ügyeikben akár a hatalommal szemben is eredményt érhetnek el.

Furcsa elfogadni, hogy a bevezetésre kerülő helyi pénz irányítani tudja tetteinket, pedig éppen ez a szerepe. Fogja a kezünket, segít megtalálni a többieket, ha vállaljuk végre, hogy társakat keressünk. Valójában nem is a helyi pénz dolgozik a helyi közösség kialakításán, a helyi gazdaság megerősítésén. A Lokál azonban egy jól átlátható, nyílt és viszonylag erős ösztönzést ad a jó irányba. Egyfajta közös szervező, kanalizáló tényező – de megkeresnünk a többieket, kialakítani az együttműködést, ez a mi izzadságos feladatunk lesz.

A kibocsátás

Épp az előzőekből következik, hogy a kibocsátás leglényegesebb része a kommunikáció – és legmarkánsabb tulajdonsága, hogy a megszokottól eltérő csatornákat is használni kell. Nem egyszerű az embereket a helyi termékekre való áttérés előnyeiről meggyőzni. Az, hogy a csapból is folyó reklám és más marketingfogások révén besulykolt fogyasztói szokásokat megváltoztassuk, komoly feladat. Éppen emiatt kell a hangsúlyt az eltérő módszerekre és kommunikációs csatornákra helyezni. A reklámok világában a nagy cégekkel szemben vélhetően kevés sikert érünk el.

Nem egyforma ütemben épül ki mindenki számára a helyi pénz-gazdaság. Lesznek bizalmatlanok, nehezen ismerkedők, elzárkózó természetű emberek. Nekik érdemes segíteni, mert az ő tapasztalataikra, tudásukra is szükség van. Éppen ezért nagyon lényeges a nagy helyi kapcsolati tőkével rendelkező emberek, a kreatív emberek, az újítók (innovátorok) meggyőzése és későbbi szerepe. Ők tudják gerjeszteni a folyamatokat, ők tudnak másoknak segíteni.

Már a tervezési szinten nyitottnak kell lennie a folyamatnak. A véleményvezér embereket mindenképpen be kell vonni az előkészítésbe, és mindenkit be kell vonni, akit a program előkészítése érdekel. A folytatásban azután az ő segítségükkel egyre több polgárt kell bekapcsolni a közös munkába, hogy az ott élők a sajátjukénak érezhessék a programot, a saját képükre tudják formálni, maguk tudjanak válaszokat keresni a kételyeikre, és eközben mintegy önmagukat győzzék meg a helyi termékek és a helyi pénz előnyeiről.

Az elsődleges célközönség a lokálpatrióták, a környezetvédők, a munkanélküliek, a szociális segítség területén dolgozók és önkéntesek lehetnek. Nagyon fontos a helybeli kisboltosokat, mestereket, szolgáltatókat, a környékbeli termelőket is bevonni már az első lépéseknél, hiszen ők lehetnek az elsődleges elfogadóhelyek. A kritikus tömegről, ami ahhoz szükséges, hogy a Lokál elkezdjen működni, megoszlanak a vélemények. Van, aki szerint, ha a háztartások és vállalkozások egy százaléka részt vesz a rendszerben, akkor az már elindul, mások szerint ehhez legalább öt százalék kell. Az utóbbi tűnik reálisnak – vagy esetleg még egy kicsit több is.

Hogyan kerül forgalomba a Lokál?

Az induláskor nagy súlyt kell helyezni az önkéntes váltásra. Erre akár kedvezményt is lehet adni: „öt százalékkal többet ér a pénze!” Nem erre az öt százalékra fognak megmozdulni az emberek, de ez tekinthető úgy, mint az önként vállalt többletnehézségek elismerése. Az élet eldönti majd, hogy később fenn kell-e tartani ezt a kedvezményt, egyáltalán mekkora kedvezményt indokolt adni. Jó az, ha minél több ember érzi úgy, hogy érdemes Lokált váltani, mert ezzel növeli a forgalomban lévő mennyiséget.

A nagy pénzmennyiséget persze valószínűleg nem az önkéntes váltás fogja adni. Az önkormányzatnak sok kiadása van, ezek egy részét fizetheti Lokálban is, ez megegyezés kérdése. A munkabér kifizetése is történhet részben vagy teljes egészében Lokálban, ez is a megegyezéstől függ. Amíg nagy a bizalmatlanság, itt is segíthet a prémium: az önkormányzat Lokálban többet fizethet. Ezekre a túlfizetésekre fedezetet ad a visszaváltáskor levont öt százalék. A túlfizetést később érdemes e területen fokozatosan csökkenteni, vagy ha a közhangulat lehetővé teszi, akár egy

lépésben is el lehet törölni. Hiszen ha például a vállalkozókhoz kerül a kifizetés, nekik eleve megvan a hasznuk az üzleten (azok a vállalkozások, akik stabil önkormányzati megrendelésekre alapozhatnak, általában elég közel ülnek a tűzhöz ahhoz, hogy ne járjanak rosszul). Aki segélyként vagy valamilyen hasonló jellegű támogatásként kapja a Lokált, annak az esetben már más az érvelés. A kezdeti többletet az ő esetükben is az indokolta, hogy a bizalmatlanságuk csökkenjen. Ahogy a Lokál elkezd terjedni, nő az elfogadóhelyek száma, az emberek meggyőződnek róla, hogy biztonságos a használata, már nem indokolt ilyen prémiumot adni a szimpla elfogadásért. Előre bejelentett módon ezt a kedvezményt is le kell építeni.

Hogyan terjed a Lokál?

A helyi termelők vagy boltosok üzleti versengésének a Lokál is tényezője lesz: minél több helyi erőforrást használ valaki a termeléshez vagy a szolgáltatáshoz, annál több Lokált tud elfogadni. Induláskor még az is vevőcsalगतó lehet, ha ez húsz százalék körüli, de később előnyt csak az egyre magasabb arányok jelenthetnek. A forgalom jobban nő azoknál, akik több Lokált fogadnak el, ezzel megnő a helyi erőforrásokat (közvetve vagy közvetlenül) felhasználók aránya, súlya a gazdaságban.

Ami jobban forog, amire nagyobb a kereslet, az azokat használó technológiák, módszerek jobban fejlődnek, így használatuk egyszerűbbé és olcsóbbá válik. Ugyanakkor ami jobban fogy, de a forrása korlátos, annak nem lehet korlátlanul bővíteni a kínálatát, ezért az ára emelkedik. Ilyen lehet például egy idő után akár a helyi munkaerő, vagy – mondjuk – a helyben kitermelt tűzifa. A munkaerő esetén ennek igazából „örülhetünk”, hiszen megnő az élők munkája értéke, így a drágulási folyamat igazából az értékarány-átrendeződés része lesz. E folyamat során a helyben lévő más erőforrások ára kevésbé változik, míg a távoli források, például a fosszilis energiahordozók vagy a távoli alapanyagok ára, sokkal jobban, így ez utóbbiakhoz képest a munka értéke relatíve csökken. Mivel a helyi munka olcsóbb, mint a távoli alapanyagok, a helyi gazdaság több élők munkát épít be a termékekbe, egész addig a határig, amíg van szabad kapacitás, amíg el nem tűnik a munkanélküliség. Ugyanakkor az élők munkája értéke magas lesz a helyi egyéb forrásokhoz képest, ezért senki sem kényszerül arra, hogy önkiszákmányolás révén teremtse elő a létfenntartáshoz szükséges javakat.

A korlátos forrásokra hozott másik példára, a tűzifa drágulására más kiutat fog keresni a helyi gazdaság. A kereslet folyamatos növekedésével különféle helyettesítőket fognak keresni és találni az emberek, konkrétan a napenergia-, szélenergia-hasznosítás helyi formái szaporodnak, a tüzelés takarékosabb módjaira vonatkozó tudás – például a finn tömegkályha ismerete, használata – elterjed, és olyan beruházások valósulnak meg, amelyek a felhasználás csökkentését teszik lehetővé (pl. hőszigetelés).

Az elfogadás területiségének elve

Az induláskor ez világos, hiszen az elején éppen az a probléma, hogy még ott is nagyon alapos munkát kell végezni, hogy az emberek a szó konkrét és átvitt értelmében egyaránt egyáltalán elfogadják a Lokált, ahol a bevezetés megkezdődött. Azonban ahogy elkezd működni, ahogy nő az elfogadottsága, nyilván a régió határain túl is megismerik az emberek. Innentől kezdve valós probléma, hogy alapvetően a kistérségben belül kell tartani a Lokál bankjegyeit, mert csak így tudja kifejteni jótékony hatását. Az természetes dolog, hogy mindazok a máshol élők, akiknek rendszeresen dolga akad nálunk, azok valamennyit elkezdnek használni a Lokálból is. Sokat nem fognak, mert ez számukra nyilvánvaló kényelmetlenségekkel jár.

Ezekre a „kényelmetlenségekre” kell helyezni a hangsúlyt, így lehet megakadályozni a túlzottan nagy területen történő elterjedést. Egyrészt érdemes a visszaváltás helyét nagyon korlátozni. Eleve az a cél, hogy a Lokál forgalomban legyen, nem pedig az, hogy az emberek a nemzeti valutára

beváltogassák, ezért induláskor sem érdemes egynél több visszaváltó helyet üzemeltetni,¹⁰ ami lehet akár a kibocsátó irodája is. Az is szűkíti a visszaváltás lehetőségét, ha a hivatali időnek csak egy része áll a visszaváltók rendelkezésére. Másrészt a Lokál értékének időbeni csökken(t)ése is lehet egy eszköz, erről a következőkben még lesz szó. Ha Lokálunk időnként veszít az értékéből, ez nyilván a távoli elhasználóknak jelent nagyobb problémát, hiszen nem jár jól, ha hazaviszi, és csak a következő hozzánk vezető útján tudja elkölteni.

A munkahelyek bővülésének kérdése

Azt már láttuk, hogy ha egy ember forintban kapja a fizetését, akkor jövedelmének csak mintegy egyharmada marad az országban, és ennél jóval kevesebb a helyi gazdaságban. Ha a jövedelem Lokálban kerül kifizetésre, akkor annak egésze helyben marad, és még arra is számíthatunk, hogy akiknél a Lokált elköltik, azok sem váltják be, hanem szintén felhasználják – azaz a helyi gazdaságban generált forgalom sokszoros lehet. Ez azonban csak a Lokált használók esetében igaz. Akik eddig exportra termeltek, e folyamatok hatására lehet, hogy kevesebb munkára számíthatnak.¹¹ A rendszer működési logikájából azonban következik, hogy a munkanélküliség ellen dolgozik. Egy helyi közösség – a maga normálisan vegyes összetételével, amelyben vannak munkaképes tagok, öregek, gyerekek, betegek – az esetek többségében képes magáról gondoskodni, feltéve, hogy hagyják őket. Ha végigtekintünk a történelmen, azt látjuk, hogy ha egy közösség rendelkezett a minimálisan szükséges erőforrásokkal és a belső viszonyai normálisak voltak, akkor fenn tudta tartani magát, el tudta látni azokat, akik erre rászorultak.

Ehhez hasonlóan fog alakulni a helyi közösségek helyzete egy olyan kis világban, amelyben nagyobb hangsúlyt kap a helyi igények ellátása. Aki képes és akar dolgozni, annak jobban fog jutni munka, mint most. Ténylegesen több munka lesz, nem csak a munkahelyek átrendeződése. Ugyanakkor a helyi pénz alkalmazása valóban átrendezi a jövedelmek arányát. A kiugróan magas és a megnyomorítóan alacsony jövedelmek súlya csökken, az átlaghoz közeli súlya nő.

A helyi gazdaság növekedésének forrása

Végül is miért működik ez a „Münchhausen-effektus”? Csodaszer lenne, ami mindig bevethető? Nos, nem. A helyi pénz csak akkor hoz föllendülést, ha a helyi gazdaságban kihasználatlan kapacitások vannak. Ezek a mai magyar helyzetben tipikusan a munkaképes munkanélküliek, a szabad megújuló energiaforrások és a parlagon heverő termőföldek. Ma Magyarországon nehéz olyan települést és mikrorégiót találni, ahol ezek nem állnak rendelkezésre. A föllendülés forrása, hogy a helyi pénz segít a kihasználatlan kapacitásokat hasznosítani a helyi gazdaságban.

Nézhetjük ezt a kérdést más szemszögből is. Obama elnök nagy közmunkaprogramokat jelentett be a válság hatásainak enyhítésére, a negatív gazdasági folyamatok megfordítására. Olyan beruházásokat akarnak közpénzen, az állam eladósítása révén megvalósítani, amelyekre szükség van, s amelyek így nagyon sok embernek adhatnak munkát, megállíthatják a lefelé haladó spirált. A gondolat lényege, hogy ott van a szabad kapacitás a rendszerben, s egy felülről jövő akarat megpróbálja ezt lekötöni. A válságra adott helyi választ tekinthetjük úgy is, mint egy spontán, alulról szerveződő helyi „közmunka-programot”. Annyi az eltérés, hogy nem monstre és némileg vitatható beruházások valósulnak meg, hanem sok kicsi. És nemcsak klasszikusan közösségi beruházások tartoznak ide, hanem az is, amikor egy sok ember számára szolgáltató üzem, bolt elindul.

A források túlhasználatának veszélye

¹⁰ A többközpontú kibocsátás – például egy kistérségi település-szövetség esetén szóba jöhet, hogy több településen is legyen – döntés kérdése. Ez a földrajzi és egyéb körülményektől függ.

¹¹ Mielőtt ezen a kérdésen gondolkoznánk, felhívom a figyelmet arra, hogy ha csak annyit érünk el a Lokállal, hogy csökken a távolra és távolról szállított áruk aránya a kereskedelemben, azaz jelentősen csökken a Föld erőforrásainak kifosztása és az ide-odaszállításból adódó széndioxid-kibocsátás, már akkor megérte bevezetni.

Ez egyrészt reális veszély, másrészt mégsem. Vannak gazdasági döntések, amelyeket a helyi pénz lététől függetlenül meg kell hoznia a helyi közösségnek a túlélés érdekében: kivágják-e a település közelében található erdőt, föltörjék-e a védett gyepet, hogyan hasznosítsák a megtermelt biomasszát, komposztáljanak-e a településen egyáltalán, és ha igen, központilag vagy a házaknál, hogyan kezeljék a keletkező szemetet, mit tesznek a keletkezés megelőzésére stb.

A túlhasználat a megújuló energiaforrások és a termőföldek kapcsán jöhet szóba. Elvileg áll ez a munkaerőre is, de ez a lehetőség valószínűtlen. Az elképzelések szerint a Lokál bevezetésétől a munkabérek Lokálban valamelyest emelkednek, tehát a tisztességes megélhetéshez nem lesz szükség a teljes önkiszákmányolásra. Amellett hosszú távon valószínűleg az elérhető fogyasztási célok is jelentősen átalakulnak: a nagyon drága, sokszor „értelmetlen” divatjelenségek eltűnnek, csökken a nyomás, kevésbé lesz miért halálra hajszolni magunkat.

Marad tehát a megújuló energia és a termőföld kérdése. E két dolog ebben a helyzetben majdnem ugyanazt jelenti, hiszen nem a szél- és napenergiát lehet elsősorban túlhasználni, hanem a biomasszából származó megújuló energiát, ami összefügg a termőföldek (túl)használatával. Nos, ezekkel a forrásokkal a mai helyzethez képest minden bizonnyal jobb lesz a helyzet, tekintve, hogy megerősödik a helyi közösség, és így vélhetően a döntéshozatali módszerek is átalakulnak. Több beleszólásuk lesz a polgároknak, és olyan (helyi) ügyekben kell határozniuk, amivel kapcsolatban lehet tudásuk, illetve a mindennapjaikban érintheti őket a döntésük hatása. Emiatt sokkal jobb válaszokat fognak adni a közösség előtt álló kérdésekre, mint ma. Ma ugyanis általában egy-egy szűk csoport gazdasági érdekei a meghatározóak, akiket kevésbé zavar, hogy másokra milyen hatással lesz a megszülető döntés (pl. egy erdő kivágása kapcsán).

A túlhasználat kérdését máshonnan is közelíthetjük. Közgazdasági dogma, amit mostanság, a válság kapcsán rengeteget hallunk, hogy azért kell állandóan vásárolni, fogyasztani, hogy biztosítsuk embertársaink megélhetését, mert így több ember jut munkához stb. Pedig valójában nem fogyasztani kell a mások kedvéért. Ez csak akkor igaz, ha átláthatatlanul bonyolult rendszer részei vagyunk, ahol nem lehet megkülönböztetni az értelmes fogyasztást az értelmetlentől (mind a kettő természetesen eltart embereket). Egy helyi rendszerben sokkal több esély van rá, hogy felesleges dolgokat nem is tudunk venni, mégis minden embernek lehet munkája. Azaz megfordul a logika. „Nagyon nagy világban” fogyasztani kell, kis rendszerben olyasmit gyártani, szolgáltatni, amire másnak szüksége van. A nagyon nagy világ nagyon nagy szereplői meg tudnak győzni a megfelelő marketing-technikákkal, hogy szükségünk van a vackaikra, a kis rendszerben, a közel egyforma súlyú szereplők között ez nem megy: ha felesleges a termék, a gyártó nyakán marad, hamar abbahagyja az előállítását. A pazarlás és az abból adódó túlhasználat sokkal inkább az átláthatatlan, a nagyon nagy világra jellemző.

Hogy ne legyen ennyire rózsaszín a kép, azért hozzáteszem, hogy van legalább egy fenyegető veszély, amire a helyi pénz nemigen nyújt megoldást. Az olcsó kőolaj, az olcsó energia eltűnésével gyökeresen át fog alakulni a mezőgazdaság világszerte. Ahogy azt Hetesi Zsolt szemléletesen állítja, ma kőolajból állítunk elő búzát, ez a modernnek mondott mezőgazdaság. A termelés rengeteg energiát igényel, a gépek gyártásától kezdve, az üzemeltetésükön keresztül, a felhasznált vegyszerek és műtrágya előállításán befejezve.

Ma a központi támogatási politikának köszönhetően olyan rendszereket is kiépítünk (pl. biodízel, szalmabálás erőmű), ahol a mezőgazdasági termelés során felhasznált fosszilis energia és a szükséges átalakítás, feldolgozás, szállítás együttesen összemérhető mennyiségű vagy akár több energiát igényel, mint amennyi a folyamat végén kinyerhető. Az, hogy valami a mai világban „gazdaságos” – értsd, profitot termel – valakinek, nem jelenti azt, hogy a teljes folyamatot egyben tekintve is ésszerű és hasznos. A helyi pénz világában a megújuló energiaforrások annak köszönhetik terjedésüket, hogy a helyi pénzzel szűkösen elérhető fosszilis energiák importja jelentősen drágul. Remélhetően nem fogja a helyzetet a ki tudja milyen érdekek alapján kialakított támogatás torzítani.

Ha a fosszilis energia nem áll majd korlátlanul rendelkezésünkre, az ugyanakkor együtt jár a természételek jelentős csökkenésével, így az egyes közösségek életben maradásához szükséges területnagyság várhatóan jócskán megnő. Szembeötlőbb lesz, ami már most is tény: túlnépesedtünk.

A Lokál visszaváltásának költsége

Már részben említettük ezt a kérdést a területiség kapcsán, most vizsgáljuk meg alaposabban. A Lokált elvileg bármikor vissza lehet váltani, ugyanakkor tudjuk, hogy ha rögtön visszaváltják, akkor ténylegesen nem történik más, mint hogy átneveztük a Forintot Lokálnak. Természetesen megtiltani nem lehet, azt viszont meg lehet tenni, hogy visszaváltáskor némi kezelési költséget levon a kibocsátó. Ennek mértéke, ahogy szó volt róla, szokásosan öt százalék vagy egy kicsit több. Ez a bevétel hozzájárul a rendszer üzemeltetési költségeihez, ennek a terhére lehet a kibocsátást segítő kedvezményeket adni azoknak, akik önként váltanak át Forintot Lokálra. És ha többlet is van, azt fel lehet ajánlani közösségi célokra, bizonyos előre meghirdetett programok támogatására.

A visszaváltási költség szerepe az, hogy a Lokált forgalomban tartsa. Lehetnek kétségeink, hogy mekkora levonás oldja meg ezt a feladatot, ezért nézzünk meg néhány jellemző szituációt, és vizsgáljunk meg néhány jellegzetes szereplőt. A rendszer indulásakor alapvetően kétféle ember fog Lokált birtokolni. Egyrészt a Lokál iránt elkötelezett emberek, másrészt a rászoruló, akik például a segélyük egy részét kapják Lokálban.

Az elkötelezett felhasználót nem a levonás fogja visszatartani a beváltástól, hanem az, hogy tudja, akkor működik a Lokál, ha használja. Éppen ezért többletenergia befektetésével új beszerzési forrásokat, Lokál-elfogadókat keres. Külön erőfeszítések árán megpróbál helyi megoldásokat találni a problémáira, igényeire. Az motiválja, hogy segíthessen a Lokál elterjesztésében, és ezzel hozzájárulhasson egy picivel a helyi gazdaság erősödéséhez.

A rászoruló pedig akár a húszszázalékos levonás sem akadályozza meg a visszaváltásban. Ha villanszámlát kell fizetnie, akkor így is, úgy is visszaváltja, vagy akár el is kótyavetyéli, ha viszont ennivalót szeretne venni, és a piacon vagy boltban elfogadja tőle valaki, akkor örömmel elkölti, ilyenkor még az öt százalék plusz is számít! Nem nagyon foglalkozik elfogadóhelyek keresésével, ezért az a legszerencsésebb, ha amikor megkapja a helyi pénzt, kap mellé egy listát is azokról a számára fontos termékeket, szolgáltatásokat nyújtó helyekről, ahol fel tudja használni a Lokáljait. Mivel nem elkötelezett a Lokált illetően, ezért bizalmatlan vele szemben. Amint lehet, elkölti, ettől szabadul meg először. Az, hogy a lehető leggyorsabban elkölti, történetesen a legjobb, amit tehet (néha a félelemnek is vannak jó hatásai).

Ahogy lassanként bejáratódik a rendszer, kiépül az elfogadóhálózat, egyre többféle embernek lesz Lokál a zsebében. Ekkor az emberek kényelemszeretete is elegendő lehet ahhoz, hogy ne visszaváltsák, hanem inkább elkölsék a helyi pénzüket. Elkölteni ugyanis könnyű, sok helyen lehet, többlet is ér, visszaváltani nehézkes, csak egy helyen lehet, le is vonnak belőle. A kiépülés során párhuzamos folyamatok játszódnak le. Nő a használók aránya, egyre kisebb a kifejezetten elkötelezettek súlya, ugyanakkor a tapasztalatok növekedésével egyre jellemzőbb, hogy az emberek hozzáállása a Lokálhoz pozitív, a bizalmatlanság eltűnőben. Egyúttal mind több termelő (iparos, gazda, szolgáltató) látja értelmét, hogy Lokált fogadjon el. Az elfogadóknál az ár egyre nagyobb részét fizethetjük Lokálban: induláskor esetleg csak tíz-húsz, azután ötven, és végül akár száz százalékot is. Nemcsak a bizalom erősödik, de a Lokálról való tudás is nő. Így azt is megtanulják a helyiek, hogy a Lokáltól jobban mennek helyben a dolgok, ezért egyre kevésbé óvatosságból, de továbbra is ezt költik el először. Ezek a folyamatok pozitívak, de a levonást mégis jobb fenntartani. A rendszer így konzisztens, eltörlése csak megzavarná az embereket. Arra sajnos nem lehet alapozni, hogy mindenki nagyon mély tudatossággal fogja használni a Lokálját.

Nincs bank, amely kamatot fizetne rá

Ennek azért van jelentősége, mert ha a helyi pénz kamatos pénzé válik, akkor előbb vagy utóbb, de hatalmi eszköz is lesz belőle. Mert ami kamatozik, az tőke, az termelő erő, amelynek a birtoklása

vagy a befektetéséről szóló döntési képesség komoly hatalmi tényező. Semmiképpen nem lenne szerencsés, ha a közösségünk teremtő erejét és összefogásának a mértékét is szimbolizáló Lokál különféle hatalmi játszmák részévé válna.

Ehhez tehát ragaszkodni kell – de hogy lehet elérni? A legfontosabb eszköz, ha a pénzügyi logika megfordításával, a pénz értékét előre bejelentett módon folyamatosan csökkentjük. Egy ilyen szituációban már sokkal nehezebb egy kamatmechanizmus kialakulása. Az elképzelések szerint, aki ideiglenesen nem akarná használni a Lokáljait, az beteheti a bankba, amely átvállalja helyette arra az időre az időbeni csökkenést, és ezt a pénz kihelyezéséből származó haszonból fedezi. Fel lehet vetni, hogy így is megjelenik a tőkeként működés, a hatalmi eszközként funkcionálás, és nem állítható, hogy ne így lenne. Mégis lényegi különbség van aközött, hogy én gyűjtöm a pénzt, mert az tőke, ami nekem hasznot termel, vagy azt a részét a pénzemnek, amit éppen nem akarok használni, odaadom ingyen másnak egy bank közvetítésével. (Mert vegyük észre: nem kapok kamatot, csak a pénzem nem romlik!)

Az időbeni állandóság kérdése

Sok érv szól amellett, hogy a Lokál értéke folyamatosan csökkenjen. A Lokál-rendszer működtetésére elő kell teremteni a költségeket. Ennek egy viszonylag demokratikusnak tekinthető módja, ha bizonyos időtartam letelte után (havonta, kéthavonta, félévente) a Lokál veszítene a névértékéből. Ezt praktikusán úgy szokták megoldani, hogy időközönként egy kis bélyeggel érvényesíteni kell a bankjegyet. Az előbb szó volt róla, hogy a kamatmechanizmus ellen is hasznos lehet az értékcsökkentés. Az időbeni állandóság ellen szól az is, hogy a világon létező dolgok természetes módon romlanak, gazdaságilag is ésszerűtlen, ha egy valamit kiemelünk ebből a pozícióból. Ez is azonnal hatalmi fölényhez vezet. Mi szól akkor az értékcsökkentés ellen? Leginkább a szokatlansága. Félő, hogy ez nehezítené meg leginkább a bevezetését, különösen a gazdaság működtetésében szerepet játszó emberek idegenkednek tőle. Márpedig a helyi gazdaságot működtetni kell.

Jogilag a Lokál csak pénzhelyettesítő

Nyilván nagy könnyebbség a köznyelv fogalmait használni a nehezebben érthető jogi kifejezések helyett, ezért van az, hogy mindvégig pénzről, bankjegyről és hasonlókról volt szó. Tudni kell azonban, hogy a bankjegyek kibocsátására egyértelmű monopóliuma van a Magyar Nemzeti Banknak. Ugyanakkor ha a mindennapi életben körülnézünk, számos olyan pénzügyi eszközünk van, amelyet gyakorlatilag pénzként használunk: üdülési csekk, étkezési utalvány, pontgyűjtő kártyák, vásárlási utalványok, beváltható nyereményutalványok, önkormányzati vásárlási utalványok stb. Ezeket általánosan pénzhelyettesítőknak szokták nevezni, bár mind eltérő egy kicsit, és különböző a szabályozásuk is.

Így természetesen a jelenlegi környezetben csakis valamilyen pénzhelyettesítő kibocsátásával érdemes próbálkozni. A helyi pénz(helyettesítő) kibocsátásának az alapmotívuma lehet például bizonyos közmunkák finanszírozásának megoldása, ezért is egy lehetséges név a Lokál – és alatta kicsivel ...-i közmunkajegy.

A képet egy kicsit árnyalja, hogy csak a bankjegyek kibocsátása MNB-monopólium, miközben a gazdaság működését jobban befolyásoló összes pénzmennyiséget valójában a kereskedelmi bankok hozzák létre. Ezt a kibocsátást közvetve, a számlavezetésre és a fedezeti hányadra vonatkozó szabályok révén felügyeli az állam és befolyásolja például a készpénzmennyiség révén az MNB. Ez azért lényeges, mert e logika alapján a jövőre nézve nem tűnik teljesen elérhetetlen célnak, hogy valamiféle megengedőbb szabályozás szülessen pénznek tekinthető helyi pénzek kibocsátására is.

Mennyit ér egy Lokál?

Mínt hogy pénzhelyettesítő, ezért ez nem lehet kérdéses: 1 Lokál = 1 Forint. Ez a merev átváltási arány viszont csökkenti valamelyest a Lokál révén elérhető eredményeket. Ha a Forint értéke jelentősen csökken valamilyen világ gazdasági hatásra vagy még inkább valamilyen tőzsdei

folyamat, esetleg spekuláció révén, akkor ezt a Lokál is követi, pedig semmi köze a háttérben zajló folyamathoz, értékét valójában a helyi közösség teljesítménye adja. Felmerülhet az ötlet, hogy ne forintot, hanem valami más, stabilabbnak gondolt valutát tegyünk le letétbe, így a Lokált ahhoz lehetne kötni. A hazai realitások alapján svájci frank vagy euró jöhet szóba. Ha ezt tesszük, akkor a kibocsátáskor van egy árfolyamunk, ennek megfelelő mennyiségben kerül forgalomba a Lokál, s azután napról napra változik az árfolyam, ennek megfelelően a Lokál értéke is. A visszaváltás továbbra sem gond, a letétbe helyezett valutából annyit vált át forintra a bank, amennyi a visszaváltáshoz szükséges, a polgár tehát forintot kap a kezébe. Még végig sem olvasta a kedves olvasó, máris érzi, hogy ez sokkal nagyobb problémákat vet fel. Elég furcsa lenne, ha reggelente, amikor lemegyünk kiflit venni, azt kéne nézegetnünk, hogyan változott tegnap óta a Lokál árfolyama, ma 18,90-et vagy 19,20-at kell fizetnünk a 20 Ft-os kifliért?

A naponta változó árfolyam tehát nem lenne jó megoldás. Valami köztes módszer azonban célravezető lehetne. Az írás elején említett totnesi kezdeményezés során felvetődött, hogy „*érdemes lenne valami közösségi munkával előteremtett érték alapján meghatározni az árfolyamot*”. Ott konkrétan egy közösségi energiaellátó üzem lehet az érték meghatározás alapja. Ha egy ilyen megoldást választunk, akkor nyilván nem naponta hullámzana az árfolyam, hanem egy előre meghatározott rend szerint (havonta, negyedévente) van egy kiértékelés. Plusz be van építve egy vészmegoldás: ha a forint értéke tíz százalékot meghaladó módon változik az utolsó értékelő üléskor érvényes valutaárfolyamokhoz képest, akkor egy héten belül rendkívüli értékelést kell tartani. Mivel az érték nem más valutához kötött, a Lokál értéke általában felfelé fog elmozdulni, a ritka esetek közé tartozik, amikor néha veszít az értékéből. Maga a döntés jól megjósolható előre, mert alapvetően nem a bizottságban részt vevő tagoktól függ.

A Lokál értékének kiszámítása az alapul választott közösségi működés, például a fenti üzem által előállított érték alapján gyakorlatilag egy képlet alkalmazásával történik. A számítás alapja a közösség által hozzáadott munka, ezért csak nagyon kis mértékben függ a világpiaci árhullámzásoktól. Az energiaüzem például meleg vizet és fűtési energiát vagy villamos áramot ad el a helyi háztartásoknak. Ha az energia ára a világpiacon változik, akkor az üzem esetén a bemenő energiahordozók és a kimenő energia ára vagy együtt változik, azaz a hozzáadott érték nem lényegesen, vagy ha megújuló forrásokat használ az üzem, akkor a világpiaci hullámzásokat nem feltétlenül követi áraiban, mert az ő költségei mit sem változtak. Ennek a rendszernek köszönhetően, ha a Forint stabil, akkor a Lokál árfolyama is az, ha a Forint váratlanul elkezd veszíteni az értékéből, s emiatt felmegy a kifli ára 30 Ft-ra, Lokálban akkor is megmarad 20 Lokálnak. Önmagában az a tény, hogy mondjuk az euró árfolyama jelentősen megváltozott, még nem indokolja, hogy a Lokál értéke is változzon. A Lokál árfolyamváltozásának a fő célja, hogy kiszűrje a szélsőséges inflációs hatásokat.

Mivel várakozásunk szerint ez a fajta érték meghatározás jól fog működni, érdemes lesz majd azért lobbizni, hogy a Lokál értékét el lehessen választani a Forinttól. Ahogy azonban erről már szó volt, a mostani törvények szerint ez nem tehető meg.

Bankjegy vagy számlapénz

A kibocsátó számára akár költségben, akár működtetésben sokkal egyszerűbb megoldás az elektronikus vagy számlapénz, amelyhez praktikusán egy kártyával férhet hozzá a Lokált használó. Ez azonban nagy költséget terhel a használók egy jelentős részére, meg kell oldaniuk a kártya leolvasását stb., ami például az elfogadó helyek számát korlátozza. Ezért praktikusabb a papír alapú Lokál, amit esetleg lehet kombinálni elektronikus számlával. Mindez annak ellenére jobb útnak tűnik, hogy a jelenlegi EU-s szabályozás is sokkal megengedőbb az e-pénz kibocsátásával kapcsolatban. Mégis, a legtöbb ismert és helyi pénznek tekintett megoldás papír alapú.

Összefoglalás

A helyi pénz elterjedése gyökeresen átalakítja a helyi gazdaságot és ezzel együtt a szemléletünket. (Ez egy „tyúk vagy tojás” helyzet, lehetett, hogy fordított sorrendben.) Helyben jellemzően sok a lekötetlen munkaerő, és sok a kihasználatlan mezőgazdasági termény és megújuló energia. Ezek értékesítése, kihasználása manapság gondot jelent, mert túl drágának számítanak. Ugyanakkor alapanyagokból, nyersanyagokból, fosszilis energiahordozókból helyben hiány van, és persze nem helyben készül az a sokmilliónyi termék sem, amelyeket a távolból hozunk, és amelyek a mai furcsa gazdasági logika alapján olcsóbbak, mint a helyiek.

Ha egy mostani, helyi pénz előtti állapotot összehasonlítunk egy jövőbeni, jól működő helyi pénzzel jellemzett állapottal, akkor drámai hangsúlyváltást figyelhetünk meg:

- A helyi pénz kikényszeríti, hogy a felhasználási szokásaink az elérhető forrásokra alapozzanak.
- Megnö a helyi munkaerő helyi használata.
- A távoli használat csökkenhet, az export-import gazdaság súlya, szerepe csökken.
- Megnö a helyi termelésű mezőgazdasági termények szerepe akár a közvetlen felhasználásban, akár alapanyagként a feldolgozásban.
- Megnö a megújuló energiaforrások súlya, főleg az alacsony technológiai igényű megoldások terjednek. Ez nagy valószínűséggel azt is jelenti, a negatív vagy nulla közeli nettó energiamérlegű megoldások elhálnak.
- A helyi pénz átirányítja a keresletet, új igényeket fog támasztani, s ezzel helyben tartja az alkotó energiákat, helyben tartja a gazdaságot éltető „nedvességet”.

Mindezek eredőjeképp stabilabbá válik a helyi gazdaság működése, csökken a kiszolgáltatottság, a tehetetlenség. A távoli, a helyi közösség által nem befolyásolható folyamatoknak egyre kevésbé leszünk kiszolgáltatva. Ezek közül a leglényegesebb függés a világgazdasági folyamatok hatása, amely egyik pillanatról a másikra szüntethet meg biztosnak tűnő munkahelyeket. A világgazdaság hajlamosabb értelmetlen és használhatatlan termékeket gyártatni, mint a helyi közösség vezérelte helyi gazdaság, így már csak ezért is biztosabbak lesznek a munkahelyek.

Ugyanakkor az adott területet érintő természeti katasztrófák hatása erősödhet, egy-egy csapás akár több év munkáját teheti tönkre. Ez alapvető változásokat gerjeszthet e területen is: a katasztrófák által legjobban sújtott területeket el kell hagyni. Szimbolikusan fogalmazva: *ártéren ne építkezzünk!* Meg sem kell próbálni a veszélyes helyeket megvédeni, hanem fel kell adni! Ez számos más – például gazdasági – haszonnal is járhat.

A helyi emberek csoportjából helyi közösség alakul ki és erősödik meg. Ez másképp fogalmazva visszatérés a normális állapotba, amikor egy-egy ember számtalan „szomszédját”, nagyon sok, a közelében élő embert ismer, tudja, milyen kihívásra, feladatra ki tud megfelelő választ adni.

A veszélyes helyzetek kivédésére a helyi közösségeknek szolidaritást kell vállalni közeli és távoli szomszédaival és segíteni egymást. Tehát a „helyi-ség” nemhogy nem szegregálódást, de élő hálózatok kialakulását eredményezi.

A helyi pénz kezdeményezés vagy elbukik, ugyanis csak nyüzsgő helyi közéletben működik jól, ahol az emberek, a kisvállalkozások, a gazdálkodók milliányi szálon kapcsolódnak egymáshoz, vagy kikényszeríti a helyi közösség létrejöttét és folyamatosan erősíti azt. Minden, helyi pénzzel megoldható probléma új kapcsolatok kialakulását segíti, ugyanakkor egyre kevesebb időt hagy arra, hogy a nem helyi ügyek elvonják a figyelmünket.

Összességében azt is mondhatjuk, ahogy csökken a virtuális tér súlya és nő a valóságos dolgoké, ahogy csökken a távoli helyekre rohangálásé és nő a helyben végzett tevékenységeinké, ahogy az emberi kapcsolataink gazdagodnak, úgy változtatja a Lokál elfolyó időnkét tartamossá.